

СОЛОМАХА А. Г.

кандидат юридичних наук, адвокат

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.2.79>**ІМАНЕНТНИЙ КОНЦЕПТ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ ТА ЙОГО ВПЛИВ
НА ТРАНСФОРМАЦІЮ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА**

Стаття присвячена дослідженню поняття «правова держава» та особливостей впливу цієї концепції на розвиток адміністративного права. З'ясовано, що більшість науковців згодні, що правова держава – це форма організації та функціонування державної влади для забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів людей та громадян, а також окремих груп та громадянського суспільства загалом, на основі чинного законодавства. Зазначено, що основними ознаками правової держави є: верховенство права і закону в усіх сферах громадського життя, єдність і розподіл державної влади (повноважень); дотримання прав людини і громадянина, забезпечення їхнього розвитку; взаємна відповідальність людини і громадянина. Зроблено висновок, що концепція правової держави має вплив на адміністративне право, яке сприяє реалізації на практиці основних його положень через реалізацію правових механізмів забезпечення дотримання принципів верховенства права, захисту прав і свобод громадян, а також належного функціонування інститутів державної влади. Наголошено, що адміністративне право відіграє ключову роль у забезпеченні функціонування публічної адміністрації та захисті прав і свобод громадян: конкретизує способи захисту прав осіб, уніфікує юридичні процедури та вдосконалює контроль за діяльністю публічної адміністрації та інше. Визначено, що під впливом сучасного розуміння сутності та ознак правової держави змінюється і фокус правового регулювання адміністративного права, а саме: у сфері посилення громадського контролю за діяльністю публічної адміністрації; публічної служби як суб'єкта надання публічних послуг; засобів запобігання корупційним проявам у публічній службі тощо. Звертається увага на вплив положень правової держави на інститут адміністративного судочинства, який забезпечує захист прав громадян. Наголошено, що Концепція «правової держави» визначає верховенство права і закону як основоположний принцип, що має вплив на всі сфери суспільного життя. Визнано, що реалізація цього імперативу сприяє створенню і функціонуванню нових інститутів адміністративного права, які забезпечують справедливість і порядок у суспільстві. Наприклад, інституту адміністративної процедури тощо. Обґрунтовано, що дослідження характеристик правової держави та створення ефективних механізмів її реалізації є актуальним завданням у сучасному правовому контексті, що потребує подальшого аналізу через виклики, які постають перед суспільством.

Ключові слова: правова держава, ознаки правової держави, соціальна функція держави, адміністративне право, наука адміністративного права.

Solomakha A. H. Imminent concept of the rule of law and its impact on the transformation of administrative law

The article is dedicated to the study of the concept of «rule of law» and the specific characteristics of its influence on the development of administrative law. It has been established that most scholars agree that the rule of law is a form of organization and functioning of state power to ensure the realization of the rights, freedoms,

and legitimate interests of individuals and citizens, as well as specific groups and civil society as a whole, based on current legislation. It is noted that the main features of the rule of law are: the supremacy of law and legality in all spheres of public life, unity and distribution of state power (competencies), adherence to the rights of individuals and citizens, ensuring their development, and mutual responsibility of the individual and the citizen. It is concluded that the concept of the rule of law impacts administrative law, which facilitates the practical realization of its fundamental provisions through the implementation of legal mechanisms that ensure compliance with the principles of the rule of law, the protection of citizens' rights and freedoms, as well as the proper functioning of state authority institutions.

It is emphasized that administrative law plays a key role in ensuring the functioning of public administration and the protection of citizens' rights and freedoms: it specifies ways to protect individuals' rights, unifies legal procedures, and improves control over the activities of public administration, among others. It is determined that under the influence of modern understanding of the nature and characteristics of the rule of law, the focus of legal regulation in administrative law is also shifting, particularly in the areas of enhancing public oversight over the activities of public administration, public service as a subject of providing public services, and means of preventing corruption in public service, etc. Attention is drawn to the influence of the provisions of the rule of law on the institution of administrative justice, which ensures the protection of citizens' rights. It is emphasized that the concept of «rule of law» defines the supremacy of law as a fundamental principle that influences all spheres of public life. It is recognized that the realization of this imperative contributes to the creation and functioning of new institutions of administrative law that ensure justice and order in society, such as the institution of administrative procedure, etc. It is argued that researching the characteristics of the rule of law and creating effective mechanisms for its implementation is a pressing task in the contemporary legal context, necessitating further analysis in light of the challenges facing society.

Key words: *rule of law, characteristics of the rule of law, social function of the state, administrative law, science of administrative law.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Одним із найголовніших завдань, яке стоїть перед Україною в нинішніх умовах, є досягнення успішної інтеграції в ЄС. Цей процес передбачає комплексний підхід, що включає в себе не лише економічні та культурні аспекти, а й політичну складову співпраці з європейськими державами. Водночас, недостатній рівень юридичного захисту прав і свобод громадян може істотно стримувати ці інтеграційні зусилля. Забезпечення належного рівня правового статусу та гарантій для населення є обов'язком органів влади. Мета України на сучасному етапі розвитку полягає у забезпеченні глибокої європейської інтеграції. Це стратегічне завдання охоплює ряд аспектів, зокрема культурну, економічну та політичну інтеграцію. Важливість цього процесу визначається не лише прагненням до співпраці з європейськими країнами, але й бажанням адаптувати українські цінності та стандарти до європейських норм. Через цю інтеграцію Україна прагне зміцнити своє місце на міжнародній арені, відкрити нові можливості для розвитку та забезпечити стабільність і добробут для своїх громадян. «Відсутність юридично закріпленого та фактичного забезпечення прав і свобод громадян знижує ефективність інтеграційних процесів» [1, с. 202].

Тому, дослідження сутнісних ознак правової держави і розробка дієвих механізмів для формування правової держави набуває надзвичайної актуальності для сучасного правового простору, в контексті адміністративного права, і потребують подальшого наукового розвитку із урахуванням викликів сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковане розв'язання проблеми та виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячена стаття. Слід підкреслити, що деякі питання еволюції озуміння сутності та ознак правової держави вже стали предметом дослідження серед фахівців у сферах конституційного, адміністративного та інших правових наук. Серед дослідників можна назвати таких вчених, як В. Авер'янов, О. Бандурка, О. Бачеріков, В. Бевзенко, В. Бойко П. Вовк, В. Галунько, Л. Глущенко, О. Дубенко, А. Іванищук, В. Кравчук, О. Кузьменко, Б. Маменко, О.А. Соломіна, С. Стеценко, А. Олійник та інші. Пошук ефективних шляхів формування правової держави в Україні був предметом досліджень О. Пархоменко-Куцевіл, М. Козюбри, В. Козака та інших.

Пошуки оптимальних шляхів формування правової держави в Україні стали об'єктом численних досліджень, що охоплюють різні аспекти правової системи та суспільного розвитку. Ці дослідження спрямовані на вивчення механізмів, які можуть забезпечити дотримання принципів верховенства права, захисту прав і свобод громадян, а також належного функціонування інститутів державної влади. Акцент робиться на аналізі існуючих законодавчих ініціатив, міжнародного досвіду та можливостей адаптації успішних моделей в Україні. Важливими питаннями є також формування правосвідомості населення, активізація участі громадян у процесах ухвалення рішень та зміцнення довіри до судової системи. У результаті цих зусиль, країна має шанс на стійкий розвиток і реалізацію демократичних цінностей. Отже, питання сутності правової держави в аспекті адміністративного права в Україні потребують подальшого наукового розвитку на сучасному етапі розвитку України.

Постановка завдань. Основним завданням, розв'язанню якого присвячена дана стаття, є дослідження поняття «правова держава» та визначення ключових точок впливу концепції правової держави на трансформацію адміністративного права.

Виклад основного матеріалу. Для того, що визначити ключові точки впливу концепції «правова держава» на адміністративне право, зокрема науки адміністративного права, спочатку потрібно визначитися з основними положеннями цієї концепції. Стосовно загального розуміння сутності концепції «правової держави», її основних ознак у більшості дослідників не виникає сумнівів та заперечень.

Більшість науковців згодні, що правова держава – це форма організації та функціонування державної влади для забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів людей та громадян, а також окремих груп та громадянського суспільства загалом, на основі чинного законодавства. У такій державі як уряд, так і громадяни несуть взаємну відповідальність згідно з правовими нормами. Тобто, концепція правової держави передбачає, що в такій державі, за допомогою правових механізмів, реально гарантується реалізація, охорона і захист первинних прав людини. Тому, ця концепція є одним із найважливіших загальнонародських політико-правових ідеалів. Дійсно, концепція «правової держави» гарантує реалізацію, охорону та захист прав людини за допомогою правових механізмів і є важливим політико-правовим ідеалом.

Ключовим моментом концепції «правова держава» є панування закону, який виступає вищою над усіма формами влади інстанцією. Згідно зі статтею 19 Конституції України, «органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» [2].

Закони не лише визначають способи діяльності державних органів, а й охороняють права й обов'язки кожної особи, громадянина. Тому, дотримання принципу верховенства права і є запорукою суспільного порядку і стабільності держави.

В.Д. Левчук звертає увагу, що «режим правової держави реально затверджує вищі моральні цінності людини, забезпечує їх визначальну роль у житті суспільства, виключає свавілля і насильство над особистістю.

Конкретно це знаходить свій вираз у демократичних методах державного управління, справедливості правосуддя, у пріоритеті прав і свобод особи у взаєминах із державою, захисту прав менших, терпимості до різних релігійних поглядів і т.п.» [3, с.121].

Як вже було зазначено, правова держава – це держава, де правові норми визначають основи функціонування державних інститутів. У такій державі гідність, життя та добробут людини визнаються найвищою суспільною цінністю. Права і свободи громадян є гарантованими, що створює умови для забезпечення справедливого правосуддя. Влада в правовій державі діє на засадах принципу поділу на законодавчу, виконавчу та судову гілки, що є важливим фактором для запобігання зловживанням і концентрації влади в одних руках. Тобто, «сутнісними передумовами правової державності є демократичний устрій держави, легітимність державної влади і правовий характер закону» [4, с. 467].

Конституційні механізми, які обмежують державні повноваження, сприяють підтримці демократії та захисту прав людини. Важливо, щоб у всіх аспектах діяльності держави панувала правова визначеність і дотримання законодавства.

«Правова держава не тільки проголошує права і свободи особи, а й створює розгалужений механізм їхнього захисту. Насамперед це суд і прокуратура. Також у багатьох розвинених державах є омбудсман – спеціальна посадова особа, яку обирають або призначають для контролю за дотриманням людських прав і свобод. Важливу роль у їхньому захисті також відіграють інститути громадянського суспільства, національні й міжнародні правозахисні організації» [5, с. 5].

Основними ознаками правової держави є: верховенство права і закону в усіх сферах громадського життя, єдність і розподіл державної влади (повноважень); дотримання прав людини і громадянина, забезпечення їхнього розвитку; взаємна відповідальність людини і громадянина.

О. Р. Михайленко наголошує на важливості розгляду питання пов'язаного із ознаками правової держави, бо «зазначені ознаки ... зумовлюють вектори її побудови. Фактори, що визначають правову державу знаходяться не лише в законодавчій, а й в соціальних, культурних, економічних та політичних сферах. Реалізація лише правових заходів, які не базуються на інших життєвих засадах, зумовлює появу нежиттєздатної правової держави з формальним декларуванням забезпечення прав та свобод громадян [6].

Останнім часом все більше науковців стверджують та доводять, що класична концепція «правова держава» трансформується на сучасну концепцію правової держави. І в цьому контексті доречним буде навести позицією В. П. Бойко, який зазначає, що «сучасна концепція правової держави Україна це система принципів, інститутів, що висловлюють демократичну ідею народного суверенітету. Суверенітет народу означає, що лише народ – єдине джерело всієї влади; лише він має невідчужуване право визначати та змінювати форми державно-правового життя. Саме це і має бути відображено в конструкції сучасної правової держави. Правова держава це суверенна політико-територіальна організація влади, яка існує і функціонує в громадянському демократичному суспільстві на підставі соціально-справедливого права і в якій на його основі реально забезпечується здійснення прав, свобод, законних інтересів людини і громадянина, окремих груп людей та громадянського суспільства в цілому, де держава й людина несуть взаємну відповідальність» [7, с.17].

Розуміння того, що соціальною основою правової держави виступає розвинене громадянське суспільство, а політичною основою є консолідований демократичний режим, сприяє доповненню класичної концепції правової держави новими складовими. І, тому доречним буде уточнення, що сучасний зміст поняття «правова держава» повинен включати не лише чинні засади функціонування органів влади, а й «прогресивні напрями розвитку суспільних відносин зі справедливим, правовим і гуманним суспільним ладом у державі» [5]. Досліджуючи питання впливу концепції правової держави на розвиток адміністративного права, можливо зазначити, що дана концепція визначає теоретичні засади, які вже на рівні адміністративного права концептуальні положень переводяться в практичну площину.

Безсумнівно, адміністративне право є фундаментальним механізмом, що забезпечує реалізацію виконавчої влади через публічне управління. Воно встановлює правові межі для формування і функціонування одного з найважливіших елементів державної системи – державного апарату управління. З іншого боку, адміністративне право відіграє ключову роль

у захисті прав та свобод людини, сприяючи налагодженню відносин між громадянами та органами виконавчої влади. Це гармонізується з конституційними принципами, що проголошують необхідність забезпечення та охорони прав і свобод особи.

Наприклад, В. Серета, Ю. Назар, К. Костовська зазначають, що «безпосередньо нормами адміністративного права встановлюються державновладні управлінські правовідносини та закріплюються права і обов'язки громадян, а також інших суб'єктів, які не мають владних повноважень у відносинах з представниками публічної адміністрації; визначаються принципи, методи, форми публічно-управлінської діяльності; закріплюються обов'язки суб'єктів публічної адміністрації щодо надання адміністративних послуг; встановлюються заходи адміністративного примусу тощо» [8, с. 3].

Постулат концепції правової держави про те, що «гідність, життя та добробут людини визнаються найвищою суспільною цінністю, а права і свободи громадян є гарантованими» впливає на формування сучасних поглядів, які знаходять відображення у новітніх засобах забезпечення законності та відновлення правопорядку у публічному адмініструванні його формах та методах тощо. Це положення впливає і на трансформацію призначення адміністративного права, яке полягає в створенні та регулюванні відносин між громадянами та суб'єктами публічної адміністрації. Завдяки цьому забезпечуються належні умови, за яких кожен має право на реальну підтримку та захист своїх свобод під час комунікації із органами публічної адміністрації.

«Призначення адміністративного права полягає у конкретизації способів та методів забезпечення прав та свобод людини та громадянина у(в) взаємовідносинах із суб'єктами владних повноважень (реалізація конституційної формули «утвердження прав і свобод людини»); формуванні досконалих механізмів реалізації прав та свобод людини і громадянина (реалізація конституційної формули «забезпечення прав і свобод людини»); уніфікації та закріпленні на законодавчому рівні процедури прийняття юридичних актів суб'єктами публічної адміністрації; поліпшенні механізмів контролю інституцій громадянського суспільства за діяльністю суб'єктів публічної адміністрації; удосконаленні інституту юридичної відповідальності суб'єктів публічної адміністрації» [9, с. 14-15].

Постулат концепції правової держави, що «правова держава не тільки проголошує права і свободи особи, а й створює розгалужений механізм їхнього захисту» на рівні адміністративного права реалізується через інститут адміністративного права – інститут адміністративного судочинства. На рівні адміністративних судів здійснюється захист прав і свобод осіб, громадян від свавілля суб'єктів владних повноважень, забезпечується охорона та захист прав, свобод та інтересів осіб у сфері публічного управління під час вирішення публічно-правових спорів. Дійсно, адміністративне судочинство, виступає важливим інструментом для ефективного захисту цих прав, забезпечуючи нагляд діями органів публічної влади щодо дотримання законодавства. Це відкриває можливості для розвитку правової держави, де панують принципи верховенства права, законності, правової визначеності та справедливості.

Під впливом сучасного розуміння сутності та ознак правової держави змінюється і фокус правого регулювання адміністративного права. «Адміністративне право України, з урахуванням європейських традицій публічно-правових відносин, зазнало докорінних змін, особливої уваги приділено таким важливим його питанням, як: роль громадських формувань як суб'єкта публічного адміністрування; посилення громадського контролю за діяльністю публічної адміністрації; публічна служба як суб'єкт надання публічних послуг; засоби запобігання корупційним проявам у публічній службі. Важливість цифровізації та діджиталізації усіх сфер суспільного життя і налагодження партнерської взаємодії між публічною адміністрацією і приватними суб'єктами набули свого відображення при функціонуванні таких інститутів, як: адміністративний договір, надання публічних послуг, звернення громадян» [9, с. 11-12].

Не можливо оминути і вплив ключового положення концепції «правової держави» – верховенство права і закону в усіх сферах громадського життя. Реалізація цього імперативу

правової держави обумовлює виникненню та функціонуванню зовсім нових інститутів адміністративного права. Зокрема, інститут адміністративної процедури відіграє ключову роль у формуванні діалогу між публічною адміністрацією та приватними особами. Впровадження основ адміністративної процедури сприяє орієнтації діяльності адміністративного органу на задоволення потреб громадян, що, в свою чергу, забезпечує ефективне розв'язання адміністративних справ. Це дозволяє уникати конфліктних ситуацій і зменшує навантаження на судову систему, створюючи сприятливі умови для взаємодії між органами публічної влади та громадянами. І. Бойко робить висновок про значення адміністративної процедури в публічному адмініструванні - «це стандарт діяльності публічної адміністрації з вирішення справ щодо приватної особи шляхом прийняття актів, якими таким особам надаються права або на них покладаються обов'язки; ... вміщує найкращі принципи, практики діяльності публічної адміністрації, що дозволяють впровадити концепцію належного (доброго) адміністрування у практичну діяльність; ... дозволяє захистити особу від свавілля публічної адміністрації; ... упереджує від конфліктів, дозволяє ефективно вирішити їх, а також знижує навантаження на судову систему...» [10, с. 229].

Висновки. На підставі дослідження щодо впливу концепції правової держави на трансформацію адміністративного права можливо зробити певні висновки. Концепція правової держави суттєво впливає на розвиток адміністративного права, оскільки визначає теоретичні основи, які реалізуються потім на рівні практики. Адміністративне право забезпечує реалізацію основних положень правової держави, а саме: : 1) встановлює та сприяє реалізації правових механізмів функціонування органів публічної адміністрації; 2) конкретизує способи захисту прав і свобод громадян; 3) уніфікує юридичні процедури та удосконалює механізми контролю за діяльністю суб'єктів публічної адміністрації та інше. Тому, дослідження ключових характеристик правової держави та створення ефективних механізмів для її реалізації є надзвичайно важливими у сучасному правовому контексті, особливо у сфері адміністративного права і потребує подальшого наукового аналізу, зважаючи на актуальні виклики, що постають перед суспільством сьогодні.

Список використаних джерел:

1. Заєць А.П. Правова держава в контексті новітнього українського досвіду. К.: Парламент. вид-во, 1999. С. 201-204.
2. Конституція України : Закон України від 28.06.2019 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>
3. Левчук В. Д, Поняття та ознаки правової держави. .2019. С.121-123. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/17_05_2019/pdf/57.pdf
4. Колпаков В.К. Адміністративне право України : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 1999. 736 с.
5. Соломін О.А. Концепція правової держави: сучасний контекст концепція правової держави: сучасний контекст. *Наукові записки НАУКМА*. Том 134. Політичні науки. С.1-5. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/149238551.pdf>
6. Михайленко О.Р. До питання про концепцію системи ознак правової держави. URL: http://77.244.44.155/cgi-bin/irbis64r_01/
7. Бойко В. П. Сутність правової держави в аспекті засад правосуддя в Україні. *Juris Europensis Scientia*. 2023. Вип. 3, С. 16-18.
8. Середа В. В., Назар Ю. С., Костовська К. М Адміністративне право України (у схемах та коментарях): навч. посібн. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 300 с.
9. Загальне адміністративне право України : підручник / за заг. ред.: акад. С. Ківалова і проф. Л. Білої-Тіунової ; Нац. ун-т «Одеська юрид. академія». Одеса : Фенікс, 2023. 792 с.
10. Бойко І.В. Роль і значення адміністративної процедури у публічному адмініструванні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, Серія Право. 2022. Вип. 69. С. 229-236.

